

ПОНЯТТЯ МЕХАНІЗМУ КОМПЕНСАЦІЇ МАЙНОВИХ ТА НЕМАЙНОВИХ ВТРАТ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Рубан О. О.

Метою статті є з'ясування теоретичних основ розуміння сутності механізму компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин як підсистеми механізму правового регулювання, його ознак.

Автор зазначає, що механізм правового регулювання закладається у процесі нормотворчості й пов'язується з реалізацією і застосуванням права, під час чого, зокрема, здійснюється компенсація майнових втрат учасникам цивільних правовідносин. Механізм правового регулювання охоплює всі стадії формування юридичних зв'язків між учасниками майнового обороту. Отже, можна вести мову про те, що зміст і природа механізму компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин становлять частину механізму правового регулювання і являють собою системний феномен.

Автором проводиться ґрунтовний аналіз теоретичних поглядів щодо категорії «механізм правового регулювання». Робиться висновок, що юридичному механізму, зокрема і механізму компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин, притаманна не лише статична конструкція, а й динамічна властивість, що полягає в реалізації цього механізму через посередництво активних дій учасників майнового обороту.

У статті зазначається, що механізму правового регулювання притаманні особливі характеристики, що відрізняють його від інших правових механізмів, його варто розглядати як одну з підсистем механізму дії права та компонент правової системи. Механізм правового регулювання починає функціонувати після виникнення юридичного факту, що передбачений нормою права.

Пропонується авторське визначення механізму компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин, що являє собою динамічний системний процес, що складається із сукупності елементів - правових засобів, що перебувають у взаємодії один з одним і приводять до юридичних наслідків, відповідно, у формі відновлення, компенсації порушених майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин.

Ключові слова: механізми компенсації в цивільних правовідносинах, правове регулювання, механізм правового регулювання, реалізація права, компенсація понесених майнових та немайнових втрат.

Ruban O. O. The concept of the mechanism of compensation of property and non-property loss of participants of civil legal relations

The purpose of this article is to clarify the theoretical foundations of understanding the essence of the mechanism of compensation of property and non-property losses of participants in civil relations, as a subsystem of the mechanism of legal regulation and its features. that the mechanism of legal regulation is laid down in the process of rule-making and is connected with realization and application of the law during which, in particular compensation of property losses to participants of civil legal relations is carried out. The mechanism of legal regulation covers all stages of formation of legal relations between participants of property turnover. Thus, we can say that the content and nature of the mechanism of compensation for property and non-property losses of participants in civil relations are part of the mechanism of legal regulation and are a systemic phenomenon.

The author conducts a thorough analysis of theoretical views on the category. It is concluded that the legal mechanism, including the mechanism of compensation for property and non-property losses of participants in civil relations, has not only a static structure, but also a dynamic property, which is to implement this mechanism through the active actions of participants in property turnover.

The article notes that the mechanism of legal regulation has special characteristics that distinguish it from other legal mechanisms and should be considered as one of the subsystems of the mechanism of law and a component of the legal system. The mechanism of legal regulation begins to function after the occurrence of a legal fact provided by law.

Author's definition of the mechanism of compensation of property and non-property losses of participants of civil legal relations, which is a dynamic systemic process consisting of a set of certain elements - legal means,

which, being in interaction with each other, lead to legal consequences, respectively, in the form of recovery property and non-property losses of participants of civil legal relations.

Key words: *mechanisms of compensation in civil legal relations, legal regulation, mechanism of legal regulation, realization of law, compensation of incurred property and non-property losses.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Проблема механізму правового регулювання завдяки своїй фундаментальності протягом тривалого часу продовжує викликати значний науковий інтерес. Природні процеси накопичення наукових знань і тенденції сучасного суспільного розвитку, зосереджені на захисті прав людини, спонукають дослідників до уточнення, а в низці випадків – і до перегляду тих чи інших наукових уявлень про цей феномен.

Механізм правового регулювання, який розглядається як сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини [1, с. 30], їхню стабільність шляхом найбільш оптимального поєднання індивідуальних, суспільних і державних інтересів [2, с. 75], у сучасній юридичній науці залишається найбільш широким за змістом і водночас найбільш дослідженим. Однак попри поширення аналізованої категорії в юридичній літературі та текстах нормативно-правових актів, уточнення її змісту з урахуванням соціальної й наукової динаміки залишається одним з актуальних завдань сучасної цивілістичної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Категорія «механізм правового регулювання» була термінологічно сконструйована і введена у правовий ужиток відомим правником радянських часів М. Александровим [3, с. 183]. У процесі аналізу специфіки регулятивного впливу права на суспільні відносини він запропонував розглядати цей механізм як окрему категорію. Згодом, у 60-і рр. минулого століття, у роботах С. Алексеєва простежується широке використання категорії «механізм» у контексті дослідження правового регулювання [1].

У сучасній юриспруденції ця категорія використовується досить широко не лише в науковій літературі, а й у нормативно-правових актах, що демонструється, наприклад, Законом України «Про доступ до публічної інформації» [4], постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 1999 р. № 9757-XIV «Про Засади державної політики України в галузі прав людини» [5] тощо.

У наукових джерелах поряд із категорією «механізм правового регулювання» [9, с. 41-44] поширені такі поняття, як: «механізм досягнення мети правового регулювання» [6, с. 51; 7, с. 5], «механізм дії права» [8, с. 17], «механізм набуття цивільних прав» [10, с. 102], «механізм реалізації цивільних прав» [11, с. 290], «механізм реалізації права» [12, с. 149] тощо.

Найбільш універсальне тлумачення сутності поняття «механізм» як системи, пристрою, що визначають порядок певного виду діяльності, послідовність станів, процесів, які визначають собою певну дію, явище, наведено у «Тлумачному словнику» С. Ожегова [13]. З наведеного видно, що для характеристики механізму, як зазначає О. Дзьобань, вихідним пунктом є структурна організація системи, тому під час вивчення й аналізу будь-якого механізму дослідження структури має бути діалектично доповненим дослідженням способів передачі і трансформації взаємовпливу елементів системи [14, с. 196]. Інакше кажучи, зазначений автор наполягає на застосуванні структурно-функціонального підходу в дослідженні механізмів, зокрема й механізму правового регулювання. У цьому контексті цілком доцільно доповнити таку думку врахуванням взаємодій механізму із зовнішнім середовищем.

У найбільш загальному вигляді, як зазначає В. Яроцький, правове регулювання у приватноправовій сфері можна схарактеризувати як регламентаційний вплив на особисті немайнові та майнові відносини цілісної системи правових засобів, що забезпечує упорядкованість фактичної поведінки їх учасників [15, с. 18-19]. Отже, механізм правового регулювання охоплює всі стадії формування юридичних зв'язків між учасниками майнового обороту.

Незважаючи на те, що досить багато уваги приділено категорії «механізм правового регулювання», розуміння сутності та практичного застосування такого механізму в царині компенсаційних процесів у майнових та немайнових відносинах досліджено мало.

Метою статті є з'ясування теоретичних основ розуміння сутності механізму компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин як підсистеми механізму правового регулювання, його ознак.

Виклад основного матеріалу. Механізм правового регулювання закладається у процесі нормотворчості та пов'язується з реалізацією і застосуванням права, у процесі яких, зокрема, здійснюється компенсація майнових втрат учасни-

кам цивільних правовідносин. З огляду на зазначене, можна вести мову про те, що зміст і природа механізму компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин становлять частину механізму правового регулювання і являють собою системний феномен.

О. Куракін визначає механізм правового регулювання як нормативно організований, послідовний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя, упорядкування, закріплення, розвиток і вдосконалення суспільних відносин за допомогою адекватних правових засобів із метою реалізації інтересів суспільства та держави [16, с. 26]. Науковець аргументовано зазначає, що механізм правового регулювання має низку характеристик, що відрізняють його від інших правових механізмів, і його варто розглядати як одну з підсистем механізму дії права та компонент правової системи. Механізм правового регулювання починає функціонувати після виникнення юридичного факту, що передбачений нормою права.

У механізмі правового регулювання задіяні: норма права; юридичні факти; правові відносини; правосуб'єктність; правосвідомість; законність; правова поведінка; правомірна поведінка [16, с. 27].

Правове регулювання, як процес упорядкування особистих немайнових і майнових відносин, забезпечується взаємодією статичних і динамічних аспектів його регламентаційного впливу. Правове регулювання цивільних відносин у динамічному аспекті є неможливим без характерного для нього механізму реалізації цього впливу.

Щодо цього О. Данильян обґрунтовано зазначає, що в разі вживання поняття «механізм» під час вивчення соціальних явищ необхідно також мати на увазі, що, на відміну від технічних пристроїв, об'єкти соціального пізнання становлять системи, у яких поряд зі стаціонарними елементами є й рухомі, процесуальні елементи. Структура таких систем може бути названа процесуальною, бо вона характеризується розташуванням елементів не стільки у просторовому вимірі, скільки в часовому - у вигляді ступенів або фаз, що змінюють одна одну. Відповідно й механізм процесуальних систем показує, яким чином з однієї стадії з'являється інша, утримуючи в собі зміст попередньої й готуючи перехід до наступної [17, с. 51]. Із цього випливає, що механізм є не лише структурованим утворенням, а й стадійним [18, с. 4]. Саме в сукупності статичний, динамічний і результативний аспекти впливу, здійс-

нюваного механізмом правового регулювання на правовідносини, забезпечують упорядкованість цивільних відносин [12, с. 17].

З урахуванням наведеного, юридичному механізму, зокрема і механізму компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин, притаманна не лише статична конструкція, а й динамічна властивість, що полягає в реалізації цього механізму через посередництво активних дій учасників майнового обороту. Статичний аспект зазначених механізмів визначається через сукупність елементів, юридичних засобів, що входять до його змісту, а динамічний - через взаємозв'язки між ними.

Отже, до ознак механізму компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин можна віднести такі: а) він є частиною механізму правового регулювання; б) є системою правових засобів, спрямованих на відновлення майнового становища або морального стану; в) є динамічним процесом; г) впливає на особисті майнові та немайнові відносини учасників цивільних правовідносин; г) спрямований на ефективне втілення впорядкування та закріплення правових норм.

Зважаючи на наведене вище, механізм компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин являє собою динамічний системний процес, що складається із сукупності елементів - правових засобів (норма права, нормативно-правові акти, юридичні факти, правовідносини, правореалізація і законність), що перебувають у взаємодії один з одним, приводять до юридичних наслідків, відповідно, у формі відновлення, компенсації порушених майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин.

Основним елементом побудови механізмів компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин є *норма права*. Норми права мають перевагу над іншими правилами, зокрема й закріпленими за допомогою інструментів самоорганізаційного регулювання (саморегулювання) відносин [19, с. 57; 20, с. 122] в актах саморегулювання (наприклад, у договорах) [21, с. 144], незважаючи на те, що в цивільних правовідносинах вони можуть також виступати джерелом юридичних фактів. Деякі нормативні положення мають імперативний характер, у зв'язку із чим виникає типова правова модель. Учасники правовідносин або не можуть вносити в неї зміни взагалі, або мають можливість лише частково видозмінити її актами саморегулю-

вання. Крім того, під час використання інструментів саморегулювання суб'єкти не можуть відступати від загальноприйнятого понятійного апарату і підмінити юридичні поняття. Відповідні засоби побудови моделей правил поведінки запроваджуються лише норами права [22, с. 86-87].

Норма права відіграє подвійну роль у механізмах компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин. З одного боку, у нормах права закріплено правові моделі поведінки, реалізація яких спричиняє певні юридичні наслідки. Норма права відображає схему елементів, дій, бездіяльності, умов й інших обставин, сукупність яких у визначеній послідовності або без такої формує спосіб спричинення визначеного нормою наслідку. Отже, норма перетворює суспільні відносини на правовідносини. Із другого боку, норма права може надавати можливість учасникам майнового обороту саморегулювати свої відносини шляхом формування правил поведінки, що з моменту настання відповідних юридичних фактів набудуть для них обов'язкового характеру [23, с. 1106]. Однак такі можливості учасників правовідносин визначаються такою (обов'язковою) нормою, а тому результат їхньої діяльності забезпечується нею. Отже, саме норма права змушує визнавати умови договору, укладеного між конкретними суб'єктами у відносних правовідносинах, іншими учасниками правовідносин. Тому в будь-якому разі закріплені в договорі моделі поведінки покриваються нормою права, без якої вони не можуть існувати. У зв'язку з цим норма права становить основу механізмів компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин як джерело правової моделі або як джерело засобів до її побудови. У будь-якому разі без норми права не можуть існувати ані правовідносини, ані юридичні факти, ані акти правореалізації, ані наслідки у вигляді компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин.

Юридичні факти слугують опосередкованим елементом між правилом поведінки, закріпленим у нормі права чи актах саморегулювання, і визначеним ним наслідком. Ця теза підтверджується думками багатьох науковців.

На думку Є. Горюнової, юридичні факти - це явища об'єктивної реальності, що відображають рівень розвитку законодавства, зрілість наукової думки, що склалася, правові звичаї та традиції [24].

Юридичні факти Ю. Барон визначав як усілякі обставини, що спричиняють юридичний наслідок, виникнення, перенесення, припинення,

збереження або зміну права [25, с. 104]. Н. Коркунов у «Лекціях із загальної теорії права» наводив визначення юридичного факту як сукупності таких змін, які взяті разом і мають юридичне значення. А оскільки юридичне значення факту зумовлюється суто тим, що він спричиняє застосування юридичної норми, то, на думку вченого, можна вести мову про сукупність таких змін, які, взяті разом, зумовлюють застосування закону [26, с. 305]. Таку думку на юридичні факти поділяв і Ю. Гамбаров, який стверджував, що юридичні факти - це підстава для наслідків дії правових норм [27, с. 646].

У наукових працях Е. Васьковського вбачаються тлумачення юридичних фактів крізь призму обставин, які породжують зміни у правах і можуть бути проведені волею зацікавлених осіб (договір) або ж відбуватися незалежно від неї (смерть, закінчення строку). У першому випадку вони називаються юридичними діями, у другому - юридичними подіями [28].

О. Красавчиков у своєму дослідженні «Юридичні факти у радянському цивільному праві» розглядав юридичні факти як факти реальної дійсності, об'єктивні факти, явища, що існують незалежно від нашої свідомості. Учений звертав увагу на те, що юридичні факти, які існують об'єктивно, за своєю природою і змістом можуть бути продуктами свідомої діяльності людей, як-от юридичні дії. Відповідно до цього юридичний факт - це такий факт реальної дійсності, із яким норми чинного права пов'язують виникнення, зміну або припинення цивільних правовідносин.

Д. Спесівцев зазначає, що юридичні факти є конкретними життєвими обставинами, з якими пов'язується настання наслідків у вигляді виникнення, зміни чи припинення різного роду правових конструкцій, за посередництвом яких відбувається внутрішня взаємодія членів громадянського суспільства [29].

На думку С. Погрібного, юридичні факти як елемент механізму правового регулювання договірних цивільних відносин є певними правомірними або неправомірними діями або подіями, які передбачені нормами статутного або договірного цивільного права або прямо не передбачені ними, але аналогічні тим, що передбачені, проте в усякому разі відділені від цих норм [30, с. 45].

Юридичний факт настає та породжує передбачені ним наслідки в певний час та певному місці. Але настання власне юридичного факту, а також наслідків його настання може і не збігатися в часі та місці.

Поруч із правовою нормою правовим засобом забезпечення нормативної основи юридичного факту стають *alter-normativni* регулятори (договір, звичай), які являють собою взаємоузгоджене формування та застосування індивідуально визначеної моделі поведінки, яка в сукупності з фактичною основою формує юридичний факт.

Отже, усталеною є позиція, за якою юридичний факт розглядається як життєва обставина, що враховується законодавством, з настанням якої виникають, змінюються або припиняються цивільні правовідносини. Тобто юридичним фактом є деяка обставина правової реальності, що передбачена нормою права або актом саморегулювання, з настанням якої пов'язуються визначені юридичні наслідки.

У механізмах компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин юридичним фактом, з настанням якого виникає право на компенсацію, буде понесення майнових та/або немайнових втрат, у межах правореалізації такі відносини будуть змінюватися, а після отримання повної компенсації вони припиняються.

Правовідносини з погляду телеологічної спрямованості механізмів компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин займають у ньому особливе місце, адже виникнення компенсації зазвичай є наслідком правореалізації.

З позицій співвідношення юридичних фактів і правовідносин механізми компенсації майнових та немайнових втрат можуть складатися за двома схемами: за схемою «юридичний факт - правовідносини - юридичний факт - виникнення права на компенсацію», якщо йдеться про договірні відносини, або «юридичний факт - виникнення права на компенсацію», якщо йдеться про деліктні правовідносини.

Як приклад можна навести позицію А. Коструби, який зауважує, що до знищення речі юридичний зв'язок існував між власником і всіма іншими особами, які через абсолютне правовідношення зобов'язанні не заважати власнику здійснювати свої права щодо речі. Після знищення речі цей зв'язок змінює свій характер з абстрактного (абсолютного) на конкретний (відносний), а також зміст правовідносин - з відносин власності на правовідносини з відшкодування збитків. Через такі зміни виникають правовідносини нового типу і припиняють своє буття ті, які мали місце до правопорушення [31, с. 107].

Існування відповідних прав передбачає існування абсолютних правовідносин. Розглядати

закінчення строку дії договору і припинення, наприклад, права на компенсацію, поза правовідносинами неможливо, оскільки відповідний юридичний факт може мати місце суто в межах правовідносин. Тому правовідносини або передують виникненню права на компенсацію, або є сферою виникнення відповідного юридичного факту, однак у будь-якому разі є невід'ємною частиною механізмів компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин.

Законність відображає правовий характер організації суспільного життя, зв'язок права і влади, права і держави, права і суспільства. Вимоги законності рівною мірою стосуються вищих органів державної влади, інших державних органів, які ухвалюють у межах своєї компетенції підзаконні акти (сфера правотворчості), безпосередніх виконавців законів - посадових осіб, а також громадських організацій, комерційних корпорацій, громадян (сфера правореалізації). Механізми компенсації майнових втрат або немайнових втрат учасників цивільних правовідносин повинні реалізовуватися в рамках законності та відповідати вимогам законності.

Одними з основних засад законності є верховенство закону в системі нормативних актів, єдність вимог щодо дотримання виконання законів, забезпечення прав людини, невідворотність відповідальності за правопорушення, взаємозв'язок законності та справедливості тощо.

Висновки. У підсумку необхідно констатувати, що механізми компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин є частиною механізму правового регулювання суспільних відносин, обмеженою телеологічною спрямованістю, яка визначає їхню структурну побудову і порядок реалізації. Власне категорія «механізм» демонструє здатність окремих юридичних засобів у поєднанні і взаємовпливі спричиняти певний юридичний наслідок.

У зв'язку із цим механізм компенсації майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин являє собою динамічний системний процес, що складається із сукупності елементів - правових засобів (норма права, нормативно-правові акти, юридичні факти, правовідносини, правореалізація і законність), що, перебуваючи у взаємодії один з одним, призводять до юридичних наслідків, відповідно, у формі відновлення, компенсації порушених майнових та немайнових втрат учасників цивільних правовідносин.

Література

1. Алексеев С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. Москва : Юрид. лит., 1966. 188 с.
2. Кривицький Ю. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/22707/14-Kryvytskyu.pdf?sequence=1> (дата звернення: 25.06.2021).
3. Александров Н. Право и законность в период развернутого строительства коммунизма. Москва, 1961. 271 с.
4. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 20.06.2021).
5. Про Засади державної політики України в галузі прав людини : постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 1999 р. № 9757-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 35. Ст. 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-14#Text> (дата звернення: 20.06.2021).
6. Куракін О. Структура механізму правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. Вип. 35 (2.1). С. 41-44. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nvuzhpr_2015_35\(2.1\)_11](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nvuzhpr_2015_35(2.1)_11) (дата звернення: 11.07.2021).
7. Погрібний С. Поняття механізму досягнення мети правового регулювання цивільних відносин. *Проблеми законності*. 2006. Вип. 84. С. 47-52.
8. Погрібний С. Структура механізму досягнення мети правового регулювання цивільних відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 9. С. 3-5.
9. Тарахонич Т. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 12-18.
10. Еська І. Механізм придбання суб'єктивних прав в системі громадянсько-правових категорій. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2012. № 1 (84). С. 101-105.
11. Єфремова І. Механізм реалізації суб'єктивних цивільних прав. *Митна справа*. 2012. № 5 (83). Ч. 2. Кн. 1. С. 285-290.
12. Печений О. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків : аналіз юридичної конструкції ст. 11 ЦК України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2007. № 1 (48). С. 141-149.
13. Ожегов С., Шведова Н. Толковый словарь русского языка : 80 000 слов и фразеологических выражений. 2-е изд. испр. и доп. Москва : АЗЪ, 1995. С. 346.
14. Дзьобань О. Національна безпека в умовах соціальних трансформацій (методологія дослідження та забезпечення) : монографія. Харків : Константа, 2006. 440 с.
15. Яроцький В. Загальна характеристика механізму цивільно-правового регулювання. *Актуальні проблеми приватного права* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 93-й річниці із дня народження В.П. Маслова, 27 лютого 2015 р.. Харків, 2015. С. 16-20.
16. Куракін О. Механізм правового регулювання: теоретико-правова модель : автореф. дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2016. 40 с.
17. Данильян О. Механізм захисту прав людини в сучасному суспільстві : теоретико-правовий дискурс. *Вісник Національної юридичної академії України імені Я. Мудрого*. 2013. № 4. С. 48-55.
18. Зоріна О. Права і свободи людини та механізм їх реалізації. *Митна справа*. 2013. № 3 (87). Ч. 2. Кн. 2. С. 3-10.
19. Еська І. Механізм придбання громадянських прав : дис. ... канд. юрид. наук. Нижний Новгород, 2015. 211 с.
20. Яроцький В. Самоорганізаційні засади функціонування сфери цивільно-правового регулювання як різновиду соціальних управлінських систем. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2007. № 4 (51). С. 115-123.
21. Печений О. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків : аналіз юридичної конструкції ст. 11 ЦК України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2007. № 1 (48). С. 141-149.
22. Спесівцев Д. Юридичні факти у механізмах виникнення, переходу та припинення речових прав на нерухомість в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. 225 с.
23. Яроцький В. Особливості виникнення особистих немайнових та майнових відносин. *Форум права*. 2012. № 4. С. 1103-1107. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2063/1/Jrockuy.pdf> (дата звернення: 11.07.2021).
24. Горюнова Е. Диалектика юридических фактов в системе правовых норм / под ред. Н. Курцева. Белгород : Везелица, 2002. 299 с.
25. Барон Ю. Система римского гражданского права. 3-е изд. Санкт-Петербург, 1909. Вып. 1. Кн. 1 : Общая часть. 250 с.

26. Коркунов Н. Лекции по общей теории права. Санкт-Петербург : Книж. маг. А.Ф. Цинзерлинга, 1890. 364 с.

27. Гамбаров Ю. Гражданское право. Москва: Зерцало, 2003. Т. 1 / под ред. В. Томсинов. 816 с.

28. Васильковский Б. Учебник гражданского права. Санкт-Петербург : Книж. маг. Н.К. Мартынова, 1894. 168 с.

29. Спесівцев Д. Юридичні факти-стани в цивільному праві України: проблемні аспекти наукової концепції. *Юридичний вісник*. № 4. 2019. С. 88-94.

30. Погрібний С. Види юридичних фактів, що мають місце у механізмі правового регулювання договірних цивільних відносин. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2008. № 5. С. 45-51.

31. Коструба А. Юридичні факти в механізмі правоприпинення цивільних відносин : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 376 с.

*Рубан О. О.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*